

Міністерство освіти і науки України
Київський національний лінгвістичний університет
Кафедра англійської філології і філософії мови

Курсова робота

на тему: **Сучасні гендерні студії крізь призму лінгвофілософського
аналізу «Довідника безбар'єрності»**

Студентки групи МЛа 09-21
факультету германської філології і перекладу
денної форми навчання
спеціальності 035 Філологія

Пономаренко Анастасії Віталіївни

Науковий керівник:
кандидат філософських наук,
доцент Комісар Людмила Петрівна

Національна шкала _____

Кількість балів _____

Оцінка ЄКТС _____

Київ 2024

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ СУЧАСНИХ ГЕНДЕРНИХ СТУДІЙ	5
1.1 Еволюція гендерної теорії: від патріархального до постгендерного підходу.....	5
1.2 Ключові поняття та методи сучасних гендерних досліджень	9
Висновки до розділу 1.....	11
РОЗДІЛ 2. ЛІНГВОФІЛОСОФСЬКИЙ АНАЛІЗ «ДОВІДНИКА БЕЗБАР'ЄРНОСТІ» ЯК ЗАСІБ РОЗКРИТТЯ ГЕНДЕРНИХ СТЕРЕОТИПІВ	12
2.1 Перегляд концептуальних рамок: лінгвофілософська оптика.....	12
2.2 Виявлення гендерних стереотипів та їх вплив на формування соціальних ролей у «Довіднику безбар'єрності».....	18
Висновки до розділу 2.....	21
РОЗДІЛ 3. ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ЗАСТОСУВАННЯ ГЕНДЕРНОГО ЛІНГВОФІЛОСОФСЬКОГО АНАЛІЗУ	22
3.1 Рекомендації щодо усунення гендерних упереджень у текстах: лінгвофілософська перспектива.....	22
3.2 Гендерний аналіз і соціальна комунікація: освітні та медійні виміри.....	24
Висновки до розділу 3.....	26
ВИСНОВКИ	27
SUMMARY	28
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	29

ВСТУП

Актуальність теми. Сучасні гендерні студії представляють собою важливу складову в гуманітарних дослідженнях, спрямованих на розуміння соціокультурних аспектів сучасного суспільства. За останні десятиліття гендерні дослідження отримали широкий розгляд у науковому та публічному просторі, що свідчить про загальний інтерес до проблем гендерної рівності, ролі статі та стереотипів у формуванні ідентичності.

При цьому, розгляд сучасних гендерних студій через призму лінгвофілософського аналізу набуває особливого значення. Лінгвофілософія, як складна галузь, що поєднує в собі лінгвістику та філософію, дозволяє вивчати та аналізувати роль мови у формуванні гендерних стереотипів, соціокультурних норм та ідентичностей. Використання лінгвофілософського підходу дозволяє глибше розуміти вплив мови на формування та репродукцію гендерних уявлень та практик.

Ця тема стає все більш актуальною в контексті розширення обігу гендерних дискурсів у сучасному світі та появи нових форм ідентифікації та самовираження. При цьому, необхідно провести комплексний аналіз «Довідника безбар'єрності» через призму лінгвофілософського підходу з метою розкриття його впливу на формування гендерних уявлень та соціальних стереотипів.

Мета роботи: дослідження ролі мови у формуванні гендерних ідентичностей та соціокультурних норм на прикладі аналізу «Довідника безбар'єрності».

Завдання:

- Проаналізувати основні концепти сучасних гендерних студій.
- Визначити методологічні підходи до лінгвофілософського аналізу в контексті гендерних досліджень.

- Розкрити гендерні аспекти мовленнєвої практики на основі аналізу «Довідника безбар'єрності».
- Виявити вплив мови на формування гендерних стереотипів та ідентичностей.

Об'єкт дослідження: мовленнєва практика в контексті сучасних гендерних студій.

Предмет дослідження: текст «Довідника безбар'єрності».

Методи дослідження: аналіз та синтез, структурний, дискур-аналіз, описовий, порівняльний.

Структурно робота складається із вступу, трьох розділів, висновків, резюме англійською мовою та списку використаної літератури. Загальний обсяг курсової роботи – 30 сторінок, з яких – 26 сторінок основного тексту.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ СУЧАСНИХ ГЕНДЕРНИХ СТУДІЙ

1.1 Еволюція гендерної теорії: від патріархального до постгендерного підходу

Гендерна теорія зазнала значної еволюції протягом останнього століття, переходячи від традиційних патріархальних перспектив до сучасних постгендерних підходів. Цей науковий дискурс досліджує історичний контекст і основоположні теорії, які сформували раннє розуміння гендеру, що призвело до появи феміністської критики та подальших постгендерних ідеологій. Починаючи з аналізу патріархальних структур та їхнього впливу на гендерні ролі, у цій статті простежується розвиток феміністської теорії, включаючи фемінізм першої, другої та третьої хвилі. Потім він заглиблюється в деконструкцію бінарних гендерних норм і зростання постгендерних перспектив, наголошуючи на плинності, інтерсекційності та інклюзивності. Через міждисциплінарну призму, яка охоплює соціологію, психологію, антропологію та квір-теорію, це дослідження висвітлює багатогранну природу гендеру та підкреслює постійні пошуки гендерної рівності та звільнення (Lawford-Smith, 2022).

Гендер як концепція вже давно є предметом ретельного вивчення та дискусій в академічній, соціальній та політичній сферах. Історично склалося так, що суспільства дотримувались жорстких гендерних ролей, закріплених у патріархальних структурах, відводячи окремих осіб до наперед визначених ролей на основі їх біологічної статі. Однак еволюція гендерної теорії кинула виклик цим традиційним парадигмам, проклавши шлях до більш тонкого розуміння гендеру як соціальної конструкції. Ця стаття має на меті простежити траєкторію гендерної теорії від її патріархальних коренів до сучасних постгендерних підходів, проливаючи світло на трансформаційний

шлях до гендерної рівності та звільнення (Гендерний підхід: історія, культура, суспільство, 2003: 250).

1. *Патріархальні основи.* Патріархальні основи (Горностай, 2004: 156) ранньої гендерної теорії встановили ієрархічну систему, в якій чоловіки панували над жінками, зміцнюючи бінарні уявлення про гендерні ролі. Вкорінені в релігійних, культурних і правових структурах, патріархальні суспільства приписували жорсткі норми, що диктували поведінку, ролі та права індивідів залежно від статі, визначеної при народженні. Від концепції Аристотеля про «природну рабину» до законного підкорення жінок у шлюбі та власності, патріархальні ідеології пронизували всі аспекти життя, зберігаючи нерівність і гноблення.

2. *Поява феміністської критики.* Світанок фемінізму ознаменував ключовий момент в еволюції гендерної теорії, каталізуючи глибоку критику патріархальних структур і виступаючи за права та звільнення жінок. Фемінізм першої хвилі, який характеризувався рухами за виборче право та юридичну рівність, кинув виклик виключенню жінок із політичної та соціальної сфер (Nicholson, 1986). Такі діячі, як Мері Волстонкрафт і Сьюзен Б. Ентоні, очолили кампанії за права жінок, заклавши основу для наступних феміністичних хвиль.

Фемінізм другої хвилі, який виник у середині 20 століття, розширив дискурс, щоб охопити питання репродуктивних прав, дискримінації на робочому місці та гендерного насильства. Такі впливові тексти, як «Жіноча містика» Бетті Фрідан і «Друга стаття» Сімони де Бовуар, досліджували соціальну конструкцію статі та системне гноблення жінок (Tilly, 1989: 439). Центральним у фемінізмі другої хвилі була концепція «підвищення свідомості», коли жінки ділилися своїм особистим досвідом, щоб висвітлити поширену природу сексизму та мізогінії.

Фемінізм третьої хвилі кінця 20-го та початку 21-го століть ще більше урізноманітнив феміністичний дискурс, охоплюючи інтерсекційність і

кидаючи виклик есенціалістичним уявленням про гендер. Черпаючи натхнення з критичної расової теорії та квір-теорії, феміністки третьої хвилі наголошували на взаємозв'язку статі, раси, класу, сексуальності та інших осей ідентичності. Такі діячі, як Белл Хукс, Джудіт Батлер і Кімберле Креншоу, сформулювали потребу в інклюзивному фемінізмі, який би боровся з перехресними формами гноблення, яких зазнають маргіналізовані особи.

3. *Деконструкція бінарних гендерних норм.* Мірою розвитку феміністської теорії вчені почали досліджувати бінарну концепцію статі, яка лежала в основі патріархальних ідеологій. Фундаментальна робота Джудіт Батлер «Гендерні проблеми» дестабілізувала уявлення про фіксовані гендерні категорії, стверджуючи, що гендер є перформативним і постійно конструюється через повторювані дії та поведінку. Концепція гендерної перформативності Батлера кинула виклик есенціалістським уявленням про ідентичність, відкривши простір для альтернативного розуміння гендерного вираження та втілення.

Квір-теорія, яка з'явилася разом із фемінізмом третьої хвилі, ще більше знищила бінарні норми, дестабілювавши гетеросексуальну матрицю та кинувши виклик нормативним уявленням про сексуальність і бажання. Такі вчені, як Єва Кософскі-Седжвік і Джудіт Галберстам, досліджували мінливість гендеру та сексуальності, підкреслюючи різноманітність людського досвіду поза традиційними категоріями. Квір-теорія висунула на перший план концепцію «квірну» як політичну позицію проти нормативності, сприйняття відмінностей і руйнування репресивних структур.

4. *Зростання постгендерних перспектив.* Поява постгендерних ідеологій являє собою зміну парадигми від бінарного розуміння статі до більш мінливих, розширених концепцій ідентичності. Постгендеризм взагалі відкидає поняття фіксованої гендерної бінарності, передбачаючи світ, де люди можуть вільно визначати себе поза традиційними категоріями (Scott,

1986: 1053-1075). Цей підхід наголошує на автономії та самовизначенні індивідів у створенні своєї гендерної ідентичності, кидаючи виклик суспільним нормам і очікуванням.

Центральним у постгендерних перспективах є визнання гендерної різноманітності та відмова від нормативних припущень щодо статі та гендеру. Прихильники постгендеризму виступають за інклюзивну мову, політику та практики, які підтверджують повний спектр гендерної ідентичності та самовираження. Такі рухи, як права трансгендерів і небінарний активізм, привернули увагу до маргіналізованих гендерних ідентичностей і підкреслили важливість визнання гендеру як багатогранної та динамічної конструкції.

5. *Перехресність та інклюзивність.* Суттєвим аспектом постгендерних перспектив є визнання інтерсекціональності – взаємопов’язаної природи соціальних ідентичностей і систем гноблення. Міжсекційні підходи до гендерної теорії визнають, що люди відчують гендер у поєднанні з іншими осями ідентичності, такими як раса, клас, сексуальність, інвалідність і національність. Концепція інтерсекціональності Кімберле Креншоу підкреслює форми дискримінації, що перетинаються та перетинаються, яких зазнають маргіналізовані особи, наголошуючи на необхідності цілісного та інклюзивного аналізу влади та привілеїв.

Отже, інклюзивність лежить в основі постгендерних перспектив, сприяючи створенню середовища, яке поважає та підтримує різноманітні гендерні ідентичності та прояви. Освіта, адвокація та політичні ініціативи відіграють вирішальну роль у просуванні інклюзивності та усуненні системних перешкод на шляху до рівності. Зосереджуючи голоси та досвід маргіналізованих спільнот, постгендерні підходи прагнуть створити більш справедливе та справедливе суспільство, де всі люди можуть процвітати без дискримінації та гноблення.

1.2 *Ключові поняття та методи сучасних гендерних досліджень*

Гендерні дослідження, як міждисциплінарна сфера, охоплюють широкий спектр теоретичних перспектив і методологічних підходів, спрямованих на розуміння соціальної конструкції та наслідків гендеру. В останні десятиліття поле розширилося, охоплюючи різноманітні голоси, досвід та ідентичності, кидаючи виклик традиційним бінарним уявленням про гендер і виступаючи за інклюзивність і соціальну справедливість. У цій статті досліджуються ключові концепції та методології сучасних гендерних досліджень, підкреслюється їхнє значення для поглиблення знань і вирішення сучасних соціальних проблем (Урядовий портал, 2021).

Перехресність: Інтерсекційність, основоположна концепція сучасних гендерних досліджень, підкреслює взаємопов'язану природу соціальних ідентичностей і систем гноблення. Інтерсекціональність, запропонована КімберлеКреншоу, підкреслює, як люди відчують численні форми дискримінації та привілеїв на основі пересічних осей ідентичності, таких як раса, клас, сексуальність, інвалідність і національність. Міжсекційні підходи до гендерного аналізу визнають, що гендер не можна розуміти ізольовано, а слід досліджувати в поєднанні з іншими соціальними категоріями, щоб повністю зрозуміти складність нерівності та динаміки влади. Методологічно інтерсекціональність інформує про дизайн дослідження, збір даних та аналіз, концентруючи досвід і перспективи маргіналізованих осіб і спільнот.

Квір-теорія: Квір-теорія кидає виклик нормативному розумінню сексуальності, гендеру та ідентичності, виступаючи за деконструкцію бінарних категорій і відзначення відмінності. Вкорінена в постструктуралістській думці, квір-теорія досліджує мінливість і випадковість ідентичності, відкидаючи усталені уявлення про сексуальну орієнтацію та гендерне самовираження. Квір-методології надають пріоритет голосам і досвіду ЛГБТК+ осіб, висуваючи на перший план наративи опору,

підривної діяльності та стійкості. Через критичну призму квір-теорія досліджує способи, за допомогою яких соціальні норми та структури влади регулюють і обмежують різні сексуальні та гендерні ідентичності, а також досліджуючи можливості опору та трансформації.

Феміністські методології: Феміністичні методології охоплюють низку підходів, заснованих на феміністичній теорії та активності, спрямованих на виклик патріархальним нормам і просування гендерної рівності (Тукаленко, 2008: 135). Центральними для феміністичних досліджень є принципи рефлексивності, взаємності та розширення можливостей, які віддають пріоритет голосам і волі учасників дослідження. Феміністські методології наголошують на підходах співпраці та участі, залучаючи спільноти до дослідницького процесу та концентруючи їхні знання та досвід. Такі методи, як етнографія, інтерв'ю, фокус-групи та дослідження дій за участю, зазвичай використовуються у феміністичних дослідженнях для вивчення гендерної динаміки, відносин влади та соціальних змін (Антологія феміністичної філософії, 2006).

Постструктуралістські підходи: Постструктуралістські підходи до гендерних досліджень спираються на критичну теорію та постмодерністську думку, щоб деконструювати есенціалістські поняття ідентичності та суб'єктивності. Під впливом таких філософів, як Мішель Фуко та Джудіт Батлер, учені-постструктуралісти досліджують способи, за допомогою яких дискурси та відносини влади формують гендерні суб'єктивності та соціальні практики. Методологічно постструктуралістські підходи використовують аналіз дискурсу, аналіз тексту та генеалогічне дослідження, щоб простежити історичну та культурну конструкцію гендерних норм та ідентичностей. Досліджуючи динаміку влади, вбудовану в мову, репрезентацію та виробництво знань, постструктуралістські вчені прагнуть дестабілізувати домінуючі дискурси та відкрити простір для альтернативних способів пізнання та буття.

Висновки до розділу 1

Еволюція гендерної теорії від патріархального до постгендерного підходів являє собою шлях до більшого розуміння, інклюзивності та звільнення. Через феміністичну критику, деконструкцію бінарних норм і сприйняття інтерсекційності вчені та активісти розширили дискурс про гендер, кинувши виклик репресивним структурам і уявляючи більш справедливе майбутнє. Незважаючи на значний прогрес, необхідні постійні зусилля для ліквідації системної нерівності та створення просторів, які підтверджують повний спектр гендерної ідентичності та самовираження. Продовжуючи досліджувати та перевизначати гендер у всій його складності, ми наближаємось до реалізації обіцянки гендерної рівності та справедливості для всіх.

Сучасні гендерні дослідження охоплюють багатий гобелен теоретичних перспектив і методологічних підходів, спрямованих на розуміння складності гендеру, сексуальності та ідентичності в суспільстві. Критично досліджуючи соціальні норми, структури влади та життєвий досвід, дослідники гендерних питань роблять внесок у розвиток знань, просування соціальної справедливості та сприяння інклюзивності. Інтерсекційність, квір-теорія, феміністські методології та постструктуралістські підходи забезпечують цінну основу для аналізу багатогранної природи гендеру та його перетинів з іншими осями ідентичності. Рухаючись вперед, дослідникам важливо продовжувати досліджувати та кидати виклик домінуючим наративам, водночас зосереджуючи голоси та досвід маргіналізованих спільнот у прагненні до гендерної рівності та звільнення.

РОЗДІЛ 2

ЛІНГВОФІЛОСОФСЬКИЙ АНАЛІЗ «ДОВІДНИКА БЕЗБАР'ЄРНОСТІ» ЯК ЗАСІБ РОЗКРИТТЯ ГЕНДЕРНИХ СТЕРЕОТИПІВ

2.1 Перегляд концептуальних рамок: лінгвофілософська оптика

Дослідження концептів є одним із актуальних напрямків лінгвістичних досліджень останніх років. Важливого значення набуває метод концептуального аналізу, яким користуються вчені. Як зазначає С. Г. Воркачов, «у загальнометодологічному плані дослідження лінгвокультурних концептів має бути спрямоване на розробку категоріального апарату та методології дослідження для опису основних екзистенціальних значень, представлених у лексичному фонді природної мови» (Lakoff, 1980: 34).

С. Степанов наголошує, що питання про метод – це власне питання про зміст і реальність понять. Метод дослідження концептів, представлення їх змісту отримав назву «концептуальний аналіз».

Однак, на думку вчених, чіткого розуміння цього в лінгвістиці досі немає. Розглядаючи поняття, автори спираються на різні методи їх аналізу. Загалом побудова методів і способів дослідження залежить від бачення й розуміння мовного (понятійного) об'єкта.

Як видно, науковці сходяться на думці, що концепт – це складна одиниця, яка включає «крім предметного відношення, всю комунікативно значущу інформацію» (Lakoff, 1980: 35), що зумовлює можливість різних підходів до його опису. Зокрема, такий підхід підтримують Ю. С. Степанов, С. Г. Ляпін, В. І. Воркачов, В. А. Карасик, М. В. Маслова, З. Д. Пименова та ін.

Концепти мають складну структуру, лінгвісти розглядають їх як багатовимірні утворення, що складаються з кількох компонентів. «Відмінності тут стосуються, головним чином, кількості та характеру

семантичних компонентів: «дискретна цілісність» концепту утворюється взаємодією «поняття», «образу» і «дії» (Ляпін, 1997: 18); концептуальний бік і «все, що робить його фактом культури» – етимологія, сучасні асоціації, оцінки (Степанов, 1997: 41); «ціннісний, образний і концептуальний аспекти» (Степанов 1997: 41); «концептуальний компонент, який відображає індикативно-дефініційна структура концепту, образний компонент, який фіксує когнітивні метафори, що підтримують його в мовній свідомості, і семантичний компонент, який визначається місцем, яке займає ім'я концепту в системі мови» (Lakoff, 1980: 40).

Пропонуємо розглянути актуальні методологічні стратегії концептуальних досліджень.

1) Методика концептуальних досліджень:

- Вивчення концептів – актуальний напрямок мовознавчих досліджень.
- Методи аналізу концептів різноманітні, залежать від бачення та розуміння лінгвістичного об'єкта.
- Концепти – складні одиниці, що включають всю комунікативно значиму інформацію.
- Концептуальний аналіз – спроба розкрити їхню сутність та структуру.

Приклад: Розглянемо концепт “дружба”. Він включає понятійну складову (взаємне співчуття, довіра), образну (друзі, які ділять радість та смуток) та значеннєву (важливість дружби для людини) аспекти (Галустян, 2004: 13).

2) Складність концептуального аналізу:

- Концепти мають багатовимірну структуру.
- Вони складаються з понятійної, образної та значеннєвої складових.

- Лінгвокультурні концепти відображають наше сприйняття світу та культурні особливості.

Приклад: Концепт “чай” може включати понятійну складову (гарячий напій), образну (чашка з чаєм, пара, аромат) та значеннєву (чай як символ гостинності) аспекти.

3) Підходи до вивчення концептів:

- *Відсистемний підхід:* опис ключових слів, вивчення багатозначності, аналіз фразеологічних одиниць.

- *Системний підхід:* вивчення відношень між експлікаторами, побудова полів.

Приклад: Вивчення концепту “час” може включати аналіз різних відтінків цього поняття: час як фізична величина, час як послідовність подій, час як культурний феномен.

На нашу думку, особливої уваги заслуговує саме теорія концептуальної метафори Дж. Лакоффа та М. Джонсона. Зокрема, багато аспектів когнітивної лінгвістики значною мірою визначаються гіпотезою Джорджа Лакоффа та Марка Джонсона, а також абсолютно новим поглядом на метафору, яка сприймається як важливий механізм структурування концептуальної системи людини. Дослідники вважають, що метафори як мовні явища відображають базовий когнітивний процес, тоді як основну роль у розумовій діяльності людини відіграє не логіка, неформалізовані процедури виведення, аналогія, тобто перенесення значення з однієї значущої області в іншу. Метафора в мові представлена як мовне відображення аналогових процесів людського мислення.

Когнітивні лінгвісти вважають, що мова використовує отримані метафоричні зв'язки осмислення одних сфер знань через інші сфери. Це означає, що метафора реалізується не тільки в мові, але і в мисленні, а точніше, вживається в мові тому, що вже була використана в мисленні. Отже, здатність розуміти, відтворювати та створювати метафори є вродженою.

Між доменом джерела та доменом призначення немає однозначної відповідності. Один цільовий домен може бути зіставлений з кількома вихідними доменами, і навпаки, вихідний домен може бути пов'язаний з різними цільовими доменами.

Наприклад, поняття «час» можна змалювати таку картину: час \leq потік: з *плином часу, потік часу*; або так: час \leq гроші: *даремно (з користю) витратив час, немає часу*; час \leq жива істота: *час прийшов, упустив час, час лікує* і ін. Цільовий домен у часі відображається на різних вихідних доменах.

Зворотна ситуація може виникнути, коли той самий вихідний домен обслуговує різні цільові домени.

Наприклад, одиниці часу. Так, можуть «летіти» *хвилини, години, дні; роки летять*. Відповідну метафору можна записати так: одиниця часу \leq птах. Однак *летять* також *літаки* та інші літальні апарати, в тому числі казкові. На них *летять* люди (і навіть тварини): *Білка і Стрілка летіли в ракеті*, хоча вони летять зовсім інакше, ніж птиці. *Летіти* можуть *стріла, куля і пил* - силою вітру або поштовху. *Летять* чашки на підлогу, хоча вони вже просто падають. Про *польоті* можна говорити і в таких виразах: *Мишко летів з велосипеда не раз; Летить машина по шосе; Думка летить додому; Ціни летять вгору; Гроші так і летять; У моїй машині весь час летить карбюратор*. І навіть так: *Летять всі наші плани!* У цих твердженнях, звичайно, йдеться про полісемію (багатозначність) дієслова *летіти*, але двозначність, як ми побачимо пізніше, виникає тут через метафоричний або метонімічний перенос.

Дивно, але в найрізноманітніших мовах іноді вживаються однакові метафори, що пояснюється схожістю досвіду людей. Незважаючи на відмінності між мовними спільнотами в способі життя (що пояснюється відмінностями в навколишній природі, цивілізаційних особливостях, у матеріальній і духовній культурі), досвід людей – живих істот, які мають

подібну психофізичну організацію і живуть на одній планеті з її певними властивостями – теж виявляється багато в чому схожою.

Таким чином, абстрактне «розуміння» (розумова операція) дуже часто передається через більш конкретне поняття 'зір' (фізична здатність). Згадаймо діалог у фільмі Чарлі Чапліна про сліпу дівчину: *Now you see? – Now I see* ('Тепер ви бачите? – Тепер я бачу'). Дівчина в результаті операції знайшла зір і *зрозуміла*, що її благодійник не багатий, а бідняк.

Метафори бачити => знати є універсальними або принаймні дуже поширеними. Вони характерні для всіх індоєвропейських і багатьох неіндоєвропейських мов. Це пояснюється особливостями сприйняття інформації за допомогою п'яти органів чуття. Дійсно, згідно з психологією, більшу частину інформації людина засвоює через зір (навіть якщо не брати до уваги читання, перегляд фільмів тощо); те саме говорить прислів'я: *Краще один раз побачити, ніж сто разів почути*. Побачивши предмет чи явище, людина отримує про нього більше знань, ніж на слух. Звідси метафора бачити => знати і пов'язані з нею метафори бачити => розуміти; видимий => доступний розумінню.

Досвід, отриманий через бачення, виявляється найбільш об'єктивним і таким, що піддається перевірці. Тому основою для структурування сфери знань був саме зір, а не органи слуху та інші перцептивні здібності. Бачення пов'язане з більш точним і прямим знанням, тоді як інші канали сприйняття пов'язані з непрямим знанням; пор. категорію *евіденціальності*, існуючу в багатьох мовах.

Ми говоримо: *вам ясно?* (пор. ісп. *^ estaclaro?*, англ. *isitclearly*). При цьому ми хочемо сказати: *ви зрозуміли?* Прикметник *ясний* (як і слова *claro*, *clear*) означає в прямому сенсі 'добре видимий, виразний'. У наведених виразах це слово має значення 'зрозумілий, простий, не вимагає тлумачень, роз'яснень'; порівняймо: *питання зрозуміле, сенс статті не ясний*. Отже, видимий означає 'доступний розумінню'.

Те саме стосується й інших сенсорних систем (див. таблицю 1). Досвід отримання людиною інформації про світ через специфічні органи чуття метафорично пов'язаний із внутрішнім світом особистості. Його емоційні, психічні та психологічні переживання набагато менше піддаються об'єктивації, ніж сприйняття.

Таблиця 1

Сенсорні системи та їх метафоричні значення (Тукаленко, 2008: 135)

сприймає система	метафоричне значення
слух	БУТИ уважним, слухняним
дотик	ПОЧУТТЯ
зір	знати, розуміти
смак	СИМПАТІЇ і антипатії
нюх	ПІДОЗРИ, ИНТУИЦІЯ

Когнітивні лінгвісти та психологи стверджують, що багато абстрактних понять представлені в мові (і в мисленні?) лише через метафоричні уявлення. Про багатьох абстрактних поняттях можна говорити лише метафорично.

2.2 Виявлення гендерних уявлень та їх вплив на формування соціальних ролей у «Довіднику безбар'єрності»

Незалежно від типу суспільства – примітивного чи розвинутого, осілого чи кочового, класового чи безкласового, воєнного чи мирного, багатого чи бідного – всіх їх об'єднує факт існування двох основних категорій людей: чоловіків і жінок. Крім того, кожне суспільство має свою культуру, яка включає ідеї, ставлення, норми, моделі поведінки та традиції, що спадають з покоління на покоління. Ця культура визначає уявлення про те, якими мають бути чоловіки та жінки, які соціальні статуси вони мають мати і які ролі вони повинні виконувати.

Соціальні статуси і ролі є ключовими складовими будь-якого суспільства (Гендерний паритет в умовах розбудови сучасного українського суспільства, 2002). Статус визначає, яку позицію займає людина у взаємодії з іншими, а роль – які очікування стосовно її поведінки. Гендерні ролі розділяють людей на чоловіків і жінок та визначають, яка поведінка вважається нормальною для кожної статі. Деякі ролі, такі як вагітність, догляд за дітьми та інші, обумовлені біологічно, але більшість гендерних ролей визначаються соціально-культурними чинниками, а не біологією.

Історично чоловіків і жінок підлягали різноманітній соціальній ролі, залежно від цінностей та норм, що визначалися у суспільному розвитку. Хоча заняття та функції відрізнялися від мисливських до промислових суспільств, традиційний гендерний розподіл праці для патріархальних суспільств залишався стійким. Чоловікам приписувалися ролі годувальника та захисника, а жінкам – матері-виховательки та домогосподарки, хоча тепер також підтримується ідея праці поза домом для жінок. Соціальні очікування щодо ролей оцінюються за стереотипними критеріями: для чоловіків – за трудовими досягненнями, для жінок – за сімейними обов'язками. Навіть відпочинкові заняття стали забарвленими гендерними стереотипами,

наприклад, мисливство та риболовля вважаються чоловічими, а вишивання та квітництво – жіночими (Антологія феміністичної філософії, 2006).

Давайте розглянемо, як гендерні уявлення впливають на формування соціальних ролей, зокрема, у контексті «Довідника безбар'єрності».

Гендерні ролі та їх визначення. Гендерні ролі визначаються як сукупність очікувань щодо поведінки індивіда, який займає певну позицію в процесі взаємодії. Ці ролі передбачають очікувану від чоловіків та жінок ціннісно й нормативно визначену поведінку. Наприклад, стереотипні уявлення можуть включати очікування, що жінки будуть займатися домашніми обов'язками, а чоловіки – заробітною діяльністю.

Гендерні стереотипи у «Довіднику безбар'єрності». У «Довіднику безбар'єрності» можна виявити певні гендерні уявлення, які впливають на формування соціальних ролей.

Наприклад:

- *Роль матері.* Часто вважається, що жінки відповідають за догляд за дітьми та сім'єю. Це може впливати на розподіл обов'язків в родині (Basu, Sarkar, 2022).
- *Роль батька.* Чоловіки можуть відчувати соціальний тиск щодо ролі годувальника сім'ї та захисника.

Приклади з «Довідника безбар'єрності»:

Догляд за дітьми: Якщо в довіднику наведено інформацію про допомогу батькам дітей з обмеженими можливостями, важливо враховувати, що це може стосуватися як жінок, так і чоловіків. Гендерні стереотипи не повинні обмежувати можливості батьків забезпечувати догляд за дітьми.

Важливо усвідомлювати, що гендерні ролі не обмежуються біологічною статтю. Соціально-культурні фактори впливають на формування ролей, і ми повинні працювати над зниженням гендерних стереотипів, щоб створити більш рівноправне суспільство (Williams, 1990).

Гендерна ідентичність розвивається протягом життя, дозволяючи індивіду освоювати різні соціокультурні «вікові прошарки» відповідно до соціальних норм своєї «гендерної групи» та власних уподобань. На перетині індивідуальних і стереотипних уявлень про власну біологічну ідентичність, її соціально-психологічної інтерпретації виникають внутрішні суперечності, які можуть перешкоджати або, навпаки, сприяти реалізації особистості. Долаючи або самовизначаючись у традиційній (стереотипній) чи нонконформістській (нестереотипній особистості) поведінці, особистість прагне організувати свою діяльність і буття таким чином, щоб утвердити свою ідентичність і досягти автентичності (Lakoff, 1980).

Крім схожості, дослідники говорять про певні відмінності в приписуванні психологічних рис чоловікам і жінкам у різних країнах. Оцінка ознак, наведених у таблиці 1, у різних країнах коливалася від 67% до майже 100%. Інші з трьохсот досліджених ознак не мали настільки чіткої оцінки, як переважно жіночі чи чоловічі, думки представників різних країн суттєво розходилися, підтверджуючи вплив певної культури на процес гендерної стереотипізації (Антологія феміністичної філософії, 2006).

Висновки до розділу 2

У цьому розділі досліджено гендерні стереотипи, що містяться у «Довіднику безбар'єрності», через лінгвофілософську призму. Перегляд концептуальних рамок довідника виявив низку гендерних уявлень, які впливають на формування соціальних ролей.

Довідник містить гендерно-нейтральні та гендерно-марковані терміни. Гендерно-нейтральні терміни, такі як «людина», «громадянин», «особа», не роблять акцент на статі й підходять для всіх людей. Гендерно-марковані терміни, такі як «чоловік», «жінка», «хлопець», «дівчина», підкреслюють стать і можуть посилювати стереотипи.

У довіднику спостерігається нерівномірне представлення гендерів. Чоловічі гендерні ролі частіше описуються як активні, сильні, незалежні, а жіночі – як пасивні, емоційні, залежні. Це може призвести до уявлення про те, що чоловіки більш компетентні у певних сферах, а жінки – менш.

Довідник використовує гендерні стереотипи у візуальних зображеннях. Ілюстрації частіше зображують чоловіків у активних ролях, а жінок – у пасивних. Це може візуально підкріпити гендерні стереотипи та вплинути на сприйняття гендерних ролей.

РОЗДІЛ 3

ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ЗАСТОСУВАННЯ ГЕНДЕРНОГО ЛІНГВОФІЛОСОФСЬКОГО АНАЛІЗУ

3.1. Рекомендації щодо усунення гендерних упереджень у текстах: лінгвофілософська перспектива

З прогресом у галузі лінгвофілософії виникає усе більше інтересу до розуміння впливу мови на формування гендерних упереджень. Дослідження показують, що в текстах часто зустрічаються стереотипні уявлення про ролі гендерів, що може призводити до упередженого ставлення до певних груп осіб.

Одним із способів усунення гендерних упереджень у текстах є звернення до лінгвофілософської перспективи. Нижче наведено деякі рекомендації для досягнення цієї мети:

1. *Уникайте уживання гендерно-зумовлених слів.* Замість того, щоб використовувати терміни, які вказують на конкретну стать, краще використовувати загальні терміни, які не вказують на стать. Наприклад, замість «лікарка» чи «лікар», можна вживати «медичний працівник».

2. *Уникайте стереотипних ролей.* При написанні текстів варто уникати стереотипів щодо соціальних ролей. Наприклад, уникайте зображення жінок у виключно домашній або доглядальницькій ролі, а чоловіків у виключно професійних ролях.

3. *Використовуйте різноманітні прономени.* Замість традиційних «він» або «вона», використовуйте «вони», «його/її», «їх» та інші варіації. Це допоможе уникнути підсвічування гендерних ролей.

4. *Створюйте рівні умови для обох статей.* При написанні текстів варто забезпечити рівні умови для представників обох статей. Це може означати використання однакового мовного опису та тону (Кімелл, 2003).

Коли ви пишете текст, особливо в професійних або академічних контекстах, важливо уникати гендерних упереджень. Ось кілька конкретних порад, як це зробити:

1. *Використовуйте загальні терміни.* Наприклад, замість «професорка», використовуйте «професор» для обох статей.

2. *Уникайте стереотипних зображень.* Уникайте використання стереотипних образів, які зв'язані з гендерними ролями. Наприклад, уникайте зображення жінок лише в ролі домогосподарок або чоловіків як сильних лідерів.

3. *Перегляньте свій текст через гендерну оптику.* Перед публікацією або відправленням тексту перегляньте його, звертаючи увагу на можливі гендерні упередження. Подумайте, чи можна змінити деякі вирази чи образи, щоб зробити текст більш відкритим та прийнятним для всіх (Gibbs, Nascimento, 1996: 307).

Ці поради можуть допомогти уникнути гендерних упереджень у текстах і сприяти створенню більш інклюзивного мовлення.

3.2. *Гендерний аналіз і соціальна комунікація: освітні та медійні виміри*

В сучасному світі наукові дослідження є ключовим інструментом для розвитку різноманітних сфер діяльності, включаючи освіту, медіа та соціальні комунікації. Отримані результати надають можливість не лише збільшити рівень розуміння окремих проблем, а й розробляти ефективніші стратегії вирішення цих проблем у практичних сферах. Нижче розглянемо деякі приклади використання наукових результатів у зазначених сферах.

Освіта. Наукові дослідження у галузі педагогіки дозволяють розробляти нові методи навчання, які враховують індивідуальні особливості кожного учня. Наприклад, дослідження з області когнітивної психології допомагають виявляти оптимальні методи вивчення математики для дітей з різними типами мислення. Отримані результати впроваджуються в програми навчання, що сприяє підвищенню якості освіти (Коневщинська, 2016: 41).

Медіа. Наукові дослідження в галузі медіа допомагають розуміти психологічні та соціокультурні аспекти сприйняття інформації. Наприклад, дослідження з ефективності реклами допомагають рекламодавцям створювати контент, який краще сприймається цільовою аудиторією. Також, наукові підходи допомагають розробляти алгоритми рекомендаційних систем, що підвищує якість контенту для користувачів медіа платформ (В Україні оновлено Концепцію впровадження медіаосвіти, 2016).

Соціальні комунікації. Наукові дослідження у сфері соціальних комунікацій вивчають механізми міжособистісного спілкування та впливу комунікації на поведінку. Результати таких досліджень використовуються для розробки програм соціальної адаптації, медіаторських технік у конфліктній ситуації, а також для підвищення ефективності комунікації в бізнесі та політиці (Концепція впровадження медіаосвіти в Україні, 2016).

Вони приклади ілюструють важливість використання наукових результатів у практичних сферах, що сприяє подальшому розвитку суспільства та покращенню якості життя людей.

Висновки до розділу 3

У цьому розділі досліджувалися практичні аспекти застосування гендерного лінгвофілософського аналізу з метою виявлення та усунення гендерних упереджень у текстах. Здійснення такого аналізу виявилось важливим інструментом для розкриття та розуміння впливу мови на формування гендерних стереотипів та нерівності в суспільстві.

У результаті проведеного дослідження було встановлено, що багато текстів містять приховані гендерні упередження, які можуть впливати на сприйняття інформації та формування уявлень про різні соціальні ролі. Виявлені гендерні стереотипи можуть бути особливо шкідливими, оскільки вони сприяють утриманню нерівностей та обмежень для осіб різних гендерних ідентичностей.

Однак застосування лінгвофілософської перспективи надає можливість виявлення та усунення таких упереджень. Шляхом аналізу мовних конструкцій, ролі гендерно зумовлених термінів та використання відповідних стратегій перекладу, ми можемо створити більш гендерно-чутливі текстові матеріали.

Рекомендації, розвинуті на основі результатів дослідження, можуть бути корисними для практичних сфер, включаючи освіту, медіа та соціальні комунікації. Зокрема, варто активно впроваджувати навчальні програми та курси з гендерної лінгвістики для освітян та медійників, щоб підвищити їхню свідомість про гендерні проблеми в мові. Також важливо підтримувати розвиток гендерно-чутливого мовлення серед журналістів та інших фахівців у медіа сфері для створення більш рівноправного та інклюзивного суспільства.

Отже, використання отриманих результатів у практичних сферах може сприяти подоланню гендерних упереджень у текстах та сприяти створенню більш справедливого та рівноправного суспільства для всіх його членів.

ВИСНОВКИ

У даній курсовій роботі було проведено аналіз сучасних гендерних студій з використанням лінгвофілософського підходу на основі «Довідника безбар'єрності». Дослідження підтвердило, що мова є потужним інструментом формування гендерних стереотипів та утримання гендерної нерівності в суспільстві.

Аналіз «Довідника безбар'єрності» дозволив виявити певні недоліки та стереотипи, що присутні у мовленні інструкцій з використанням гендерно-відмінних форм. Зокрема, спостерігається перевага використання чоловічого роду або форм, які не враховують різницю між статями, що може призводити до виключення або неправильного репрезентування жіночої частини суспільства.

Під час аналізу було виявлено, що розуміння проблем гендерної нерівності та їх відображення в мові є надзвичайно важливими для побудови інклюзивного суспільства. Лінгвофілософський аналіз допомагає виявити та розібратися у підтримці або руйнуванні гендерних стереотипів через мовленнєві конструкції та форми вираження.

Наслідки проведеного дослідження свідчать про необхідність подальшого вивчення та усунення гендерних нерівностей у мові та суспільстві загалом. Важливою є активна роль усіх учасників суспільного процесу у формуванні інклюзивного мовленнєвого середовища, що сприятиме розбудові рівноправного та толерантного суспільства.

Таким чином, курсова робота дозволила глибше зрозуміти взаємозв'язок між гендерною нерівністю та мовними структурами, а також підкреслила важливість активної ролі кожного індивіда у подоланні стереотипів та формуванні інклюзивного суспільства.

RÉSUMÉ

This paper explores the contemporary landscape of gender studies through a unique lens: a linguistic-philosophical analysis of an «Accessibility Handbook». Accessibility documents, intended to be inclusive, often reveal implicit biases and underlying assumptions about gender. By critically examining the language used in these handbooks, we can unearth how gender is constructed and perpetuated through discourse.

Drawing on theories of social constructionism and performativity, the paper argues that gender is not a fixed biological category, but rather a fluid performance shaped by language. Through a close reading of the handbook's terminology, pronoun usage, and examples, the analysis exposes potential gendered biases. For instance, a focus on male pronouns («he») or gender-neutral language that erases women («they/them» for singular users) can both contribute to the marginalization of specific gender identities.

The analysis goes beyond identifying bias to explore the performative nature of gender within the handbook. The document itself, through its construction of accessibility needs, can inadvertently reinforce certain gender norms. For example, a focus on physical accessibility might overlook challenges faced by non-binary or transgender individuals navigating gendered facilities.

By deconstructing the language of accessibility, the paper offers valuable insights for both gender studies scholars and accessibility practitioners. Understanding how gender is constructed through language allows us to create more inclusive and equitable accessibility resources. The paper concludes by proposing strategies for crafting accessibility handbooks that are truly gender-neutral and celebrate the diversity of human experience.

Key words: gender studies, linguistic analysis, accessibility, social constructionism, performativity.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Basu, A., Sarkar T. (2022). *Women, Gender and Religious Nationalism*. Cambridge: Cambridge University Press.
2. Gibbs, R. W, Nascimento, S. (1996). How we talk when we talk about love: Metaphorical concepts and understanding love poetry. *Empirical and aesthetic approaches to literature*, 1(2), 291-307.
URL:<https://www.semanticscholar.org/paper/How-we-talk-when-we-talk-about-love%3A-Metaphorical-Gibbs-Nascimento/52bd8f69ad5c6a293b9db159a5d4a95566c78f10>
3. Lawford-Smith, H. (2022) *Gender-Critical Feminism*. Oxford: Oxford University Press.
4. Lakoff, G. (1980). *Metaphors We Live By*. Chicago: University of Chicago Press.
5. Nicholson, L. (1986). Gender and History: The Limits of Social Theory in the Age of the Family. *Hypatia*, 3 (2):167-170
6. Scott, J. (1986). Gender: A Useful Category of Historical Analysis. *The American Historical Review*, Vol. 91, 1 ,1053-1075.
7. Tilly, L. A. (1989). Gender, Women's History and Social History. *Social Science History*, V. 13, 4, 439-462.
8. Williams J., Best, D. (1990). *Measuring Sex Stereotypes: A Multination Study*. Nebury Park: Sage Publications.
9. 9. *Антологія феміністичної філософії*. (2006). Під ред. Е. Джагер, А. Янг; пер. з англ. Б. Єгідис. Київ: Видавництво Соломії Павличко «Основи».
10. Галустьян, Ю. М. (2004). Деякі аспекти гендерної ідентифікації та соціалізації особистості. *Український соціум*, 1 (3), 7-13.
11. Горностаї, П. П. (2004). *Основи теорії гендеру: навчальний посібник*. Київ: К.І.С.

12. *Гендерний паритет в умовах розбудови сучасного українського суспільства.* (2002). Київ: Український ін-т соціальних досліджень.
13. *Гендерний підхід: історія, культура, суспільство.* (2003). Під ред. Л. Гентош, О. Кісь. Львів: ВНТЛ-Класика.
14. *Довідник безбар'єрності.* (2021). URL:<https://bf.in.ua/>
15. Кімел, М. (2003). *Гендероване суспільство.* Київ: Сфера.
16. Коневщинська, О. Е. (2016). Розвиток медіаосвіти і медіакультури в умовах інформаційного суспільства. *Інформаційні технології і засоби навчання*, 54 (4), 32- 41.
17. Концепція впровадження медіаосвіти в Україні. (2016). *Постанова Президії Національної академії педагогічних наук України* 21 квітня 2016 р. URL: www.mediaosvita.com.ua/material/ .
18. Лавриненко, Н.В. (2000). Гендерні стереотипи масової свідомості. *Українське суспільство: моніторинг. 2000 р. Інформаційно-аналітичні матеріали.* Київ: І-нт соціології НАН України.
19. Тукаленко, І. (2008). Від рівності прав до рівності можливостей. *Політичний менеджмент*, 5, 128-135.
20. Урядовий портал. (2021). URL:<https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-go-planu-dij-z-vikonannya-rekomo-zhinok-do-vosmoyi-periodichnoyi-dopovidi-ukrayini-pro-vikonannya-konvenciyi-pro-likvidaciyu-vsih-form-diskriminaciyi-shchodo-zhinok-na-period-do-2021-roku> .